

TĂRÂNIMEA - FACTOR FUNDAMENTAL DE CIVILIZAȚIE ROMÂNEASCĂ

Ioan Aurel Pop
stud.an.II istorie

Gîndirea istorică românească în secolul al XX-lea, fixată mai mult ca oricînd în cadrele rigorii științifice, a încercat, uneori la modul exhaustiv, descoperirea și explicarea componentelor multiple ale unor categorii sau concepte vizînd istoria socială. Restituirea critică a izvoarelor narative, publicarea unor documente, cercetările arheologice etc. au venit azi să ofere istoricului posibilitatea conturării cît mai complete și mai complexe a ceea ce, în structura societății românești, se numește țărănimă. Istoriografia marxistă, stabilind statutul țărănimii aservite, de clasă fundamentală a orînduirii feudale, "a dat...o valoare nouă istoriei sociale"¹⁾ a fixat premisele științifice ale unei analize a grupului social țărănesc, a păturilor țărănimii, de-a lungul formațiunilor social-economice care permit și presupun o stare explicitare.

În feudalismul românesc, țărănimă, privită în unitatea unor structuri relativ diferențiate, s-a dovedit a fi purtătoarea și creatoarea unei civilizații agrar-rurale de mare profunzime; este unul din motivele care îndeamnă la studiul statornic al mediului sătesc sub toate aspectele sale.

Urmele materiale din evul mediu timpuriu, izvoarele documentare și narative ale epocii evidențiază polarizarea societății. Statutul ancestral al obștii teritoriale, deși vădit autarhic și cu o tentă de puternică specificitate pentru civilizația din spațiul carpato-danubian, se modifică treptat în sensul accentuării inegalității. În accepțiunea de grup social, rustici apar individualizați în raport cu meliores terrae²⁾, așa cum, mai târziu, servi (iobagiones, rumâni, vecini etc.) vor fi opuși acelor nobiles (domini terrarum, boieri).

1) A. Răduțiu, Incursiuni în istoriografia vieții sociale, Cluj, Edit. Dacia, 1973, p.5.

2) Diploma Cavalerilor Ioaniți, în Documente privind istoria României. Veac XIII-XV, B. Țara Românească (1247-1500), București, edit. Academiei, 1953, p.1-5.

Izvoarele ne oferă o imagine complexă, fragmentar oglindită în istoriografie, imagine evidențiind lipsa de uniformitate și monolitism. Ne mișcăm în cadre medievale, de o mobilitate specifică. Clasa socială țărănească este o componentă structurală și spirituală a vieții românești în complexitatea ei. Chiar evidențiind dihotomia țărănime liberă - țărănime dependentă, nu se poate eluda specificitatea de ansamblu a acestei largi categorii sociale, mai ales azi, când cele mai noi cercetări au evidențiat rolul covârșitor al țărănimii libere într-un segment temporal destul de întins în perioada numită în sens cronologic prefeudală și din feudalismul timpuriu și dezvoltat pe teritoriul patriei noastre.

Specificul dat de tipul conviețuirii în obștile țărănești este dovedit pentru întreg spațiul carpato-dunărean, cu zone de concentrare masivă și de conservare orientate spre regiunile de deal și submontane în perioadele de instabilitate politică și statală. Obștea rămâne cadrul de viață fundamental secole de-a rândul³⁾ ea demonstrând și implicând un sistem caracteristic de continuități și discontinuități. Aservirea, eșalonată în timp și cu o prioritate anumită pentru Transilvania, a diferențiat raporturile statornicite în obște, modificând esența unor relații de producție.

Dar forma de manifestare a raporturilor interumane, aspectele legate de organizare internă, instituții, cutume, spiritualitate rămân în principal aceleași în obștile libere și în cele total sau parțial aservite.

Receptarea, pe o anumită treaptă de evoluție a istoriografiei românești, a componentei exclusiv autarhice, a tendințelor de stabilitate⁴⁾ ale populației rural-agrare s-a dovedit insuficientă și neconvingătoare pentru explicarea realității. Citeșul conform căruia, la nivelul de cuprindere european în general și românesc în speță, evul mediu a operat fără excepție cu structuri rigide, stereotipe, adică stagnante, nu se mai susține as-

3) F.P. Panaitescu, Obștea țărănească în Tars Românească și Moldova. Orînduirea feudală, București, Edit. Academiei, 1964, passim.

4) I. Lupăș, Factori istorici ai vieții naționale românești. Extras din "Anuarul Institutului de Istorie Națională din Cluj", I, 1921, p.13.

tăzi, decît cu amendările de rigoare. Sistemul de discontinuități a acționat și el în mod obiectiv. Studiul formelor de răzvrătiri sociale a evidențiat unele aspecte ale acestei probleme. Resupunerea, fuga de pe domeniu, bejenia, răscoala⁵⁾, deși pot presupune pretexte sau forme de manifestare politice ori religioase, pun în lumină în straturile lor mai adînci componenta principală social-economică și ieșirea din așa-zisa autarhie, tendința de distrugere a unor tipare constrictive.

Formele clasice ale acestei lupte au fost mai plener studiate, dar în spațiul românesc răzvrătirile țărănimii, lupta acesteia iese de multe ori din aceste forme. Ultimele opinii despre "descălecat", fără să exagereze rolul factorului demografic în acest proces, evidențiază totuși trecerea munților și de către grupuri de țărani în fața tendințelor de feudalizare ale regiunilor transilvănene limitrofe de către regatul maghiar⁶⁾. De fapt replica țărănimii dată încercărilor de aservire, de legare de glie, a îmbrăcat permanent, în ciuda tripolarizării politice a pămîntului românesc, aspectul unei mișcări osmotice de trecere în dublu sens peste pasurile Carpaților. Puntea carpatică a favorizat această mișcare, iar aceeași apartenență etnică, conștiința de neam și mai tîrziu maturizarea componentelor conștiinței naționale vor fi cadrul firesc de manifestare a ei. E adevărat că în anumite perioade și abordînd problema la modul general se poate admite și demonstra preeminența sensului acestor mutații demografice țărănești spre zonele extracarpătice, tocmai datorită caracteristicilor feudalismului transilvănean de tip apusean și condiției de "toleranță", adică de asuprire etnică în care se găsea țărănimea română din această regiune. Istoriografia românească mai recentă a studiat riguros științific aceste probleme, subordonînd tenta polemică tendinței de fixare a adevărului istoric prin analiza concretă a documentului⁷⁾.

5) St.Pascu, Răscoalele țărănești în Transilvania medievală, în "Studia Universității Babeș-Bolyai", Series Historia, fasc.1, Cluj, 1963, p.22-23.

6) I d e m, Voievodatul Transilvaniei, vol.1, ed.II, Cluj, Edit.Dacia, 1972, p.179-185.

7) D.Prodan, Teoria imigrației românilor din Principatele Române în Transilvania în veacul al XVIII-lea, Studiu critic, Sibiu, 1944, passim.

Dar formele conflictuale de manifestare ale țărănimii în raport cu clasa suprapusă, aspectele sociale vizând această problemă au fost îndelung abordate. Cercetările din ultimele decenii au subliniat necesitatea studierii țărănimii și ca factor de civilizație românească. Civilizația materială românească este nu numai factorul genetic și explicativ primar al marilor migrații sociale, al edificiilor politico-instituționale, al formelor complexe ale conștiinței sociale exprimate în cultura spirituală, dar este efortul masiv și tenace de manifestare, posibilitatea unică în anumite epoci de afirmare a creativității țărănimii românești. Monopolizând politicul, moralul, dreptul, cultura așa-zis majoră, asupritorii de același neam sau nu, au impus țăranilor obligația și le-au lăsat posibilitatea de manifestare în obținerea trudnică a roadelor pământului; aceasta în condițiile muncii pe un pământ aflat adesea doar în posesiune ereditară țărănească și ale cărui produse erau datorate stăpînilor în mare parte.

N.Iorga a avut intuiția rolului major al țărănimii în procesul de făurire a culturii materiale românești atunci când a admis, uneori prin expresii poetice-gînditoare, că unirea a înlocuit la noi, înainte de a răsări în capul cărturarilor, în "unitatea perfectă a vieții economice"⁸⁾, în această civilizație a grîului.

Factorul economic este relevat ca foarte important pentru poporul nostru și în discursul istoric al lui Ioan Lupaș⁹⁾. Aceste abordări, mai mult intuitive decît sistematice și demonstrative, abordări destul de frecvente totuși în epoca interbelică, au primit în ultimele trei decenii o consacrare ce stă sub semnul concepției și metodologiei materialist-dialectice.

În acest spirit academicianul D.Prodan, precizînd că în cercetarea problematicii iobăgiei transilvănene nu va urmări lupta împotriva stăpînilor feudali, nici "formele sau izbucnirile ei violente" (aceste aspecte au fost îndelung relevate), dorește să redea "mersul general al vieții cotidiene materiale, munca de toate zilele care vehiculează dezvoltarea istorică, raporturile muncii care generează lupta"¹⁰⁾. Pe temeiul civilizației ma-

8) N.Iorga, Conferințe și prelegeri, I, București, 1943, p.53.

9) I.Lupaș, op.cit., p.13.

10) D.Prodan, Iobăgia în Transilvania în secolul XVI, vol.I., București, Edit.Academiei, 1967, p.7.

teriale trudnic făurite de categoriile țărănești libere sau dependente a fost posibilă viața feudalilor laici și clerici.

De aceea academicianul Stefan Pascu subliniază în lucrarea sa despre răscoala de la 1437 că "dezvoltarea economică a însemnat în primul rând creșterea bunăstării unor pături sociale subțiri,¹¹⁾ în sensul prelevării roadelor lucrătorilor gliei de către clasa suprapusă. În aceste condiții, feudații, ziği și nobili, și-au putut proba "noblețea" în creații de rafinament spiritual, creații constituite în așa-numita cultură majoră. Conceptul acesta nu a găsit audiență prea largă, receptarea lui reazezându-se pe alte baze, pe măsură ce curentele "naționale" defineau conținutul surprinzător de bogat și fertil al creației culturale rurale. Programul "Daciei literare", ideologia prepașoptistă cu forța de asimilare a legatului herderian, curentul romantic și coloratura lui socială generată de revoluție vor așeza într-o nouă lumină creația artistică populară. Secolul XX va veni cu noi adeziuni pentru valorificarea tezaurului lăsat de poporul viețuitor statornic al satelor. Sămănătorismul, poporanismul, vehiculând ideea promovării și perpetuării produselor civilizației rurale, cu toate deformările paseist-patriarhale, au ținut viu interesul pentru această problemă. Contestările venite din rîndul teoreticienilor direcției sincronismului cu cultura-etalon occidentală, ca și unele curente avangardist-frondiste, exagerînd în sens contrar, au contribuit la abordarea mai echilibrată și mai realistă a unor aspecte legate de specificul culturii românești și de specificul național în general. Maiorescu, Iorga, Ibrăileanu ș.a. își vor expune opiniile în acest sens, Rebreanu își va întitula discursul de recepție la Academie "Lauda țaranului român", școala sociologică a lui D.Gusti va pune satul românesc în situația de a fi cercetat sistematic și sub multiple aspecte.

Poetul și filozoful Lucian Blaga se va regăsi împreună cu teoreticianul culturii în elogiul făcut satului românesc. Abia în această abordare cultura noastră, redimensionată pe coordonatele sale specifice, nu mai suferă de polarizări înjositoare. Satul românesc își redobîndește demnitatea prin relevare calității sale de matrice stilistică a culturii noastre naționale¹²⁾

11) St. Pascu, Bobîlna, București, Edit. Științifică, 1963, p.9.

12) L. Blaga, Isvoade, escuri, conferințe, articole, București, Edit. Minerva, 1972, p.41.

(aceasta pînă tîrziu în veacul XIX).

Dincolo de extrapolările filozofice, de limbajul metaforic, teoreticianul "spațiului mioritic" a fixat locul firesc al culturii noastre populare în peisajul spiritualității românești. Lucian Blaga, născut în satul sud-transilvănean ce "purta în nume sunetele lacrimii", adică în locuri ce au pregătit sinteza unor acte majore ale istoriei românilor, va păstra totuși în sistemul său referențial o tendință permanentă de convergență spre spațiul intracarpatic. Această tendință semnifică o continuare pe noi coordonate a efortului de relevare a nobleței noastre, noblețe care se măsoară întîi de toate prin criteriul muncii.

Blaga a putut demonstra valoarea unei spiritualități rurale românești, numai după ce supplex-urile și memorandum-urile au evidențiat preeminența civilizației materiale românești. A trebuit să se nască întîi o conștiință manifestă a valorii acestei civilizații materiale românești. Verbul veacului iluminist împrumută (în spiritul lui Inochentie Micu) unde din îndîrjirea cioplitorilor carpatini: "națiunea română este și mult mai numeroasă decît celelalte ale provinciei și de foarte mare folos în timp de pace ca și în timp de război"¹³⁾. Folosul acesta exprimat în majoritatea sarcinilor purtate de români (nu numai de cei cuprinși în conceptul de atunci de "națiune") își are temeiul adînc în stoarcerea roadelor pămîntului, în creșterea animalelor, într-un geniu tehnic rural pe care etnologia îl scoate azi tot mai mult la iveală. Numai din acest tribut al muncii, materializate în autentice valori de civilizație, și-au putut lua privilegiații mijloacele și răgazul făuririi așa-numitei culturi "majore", după stilionar occidental sau bizantin.

Cuvîntul Supplexului apreciază că folosul a fost și în timp de război la fel de substanțial ca în timp de pace. Meritul efortului defensiv dispus circular spre fruntariile românești (în calea migratorilor, a regatului feudal maghiar, a celui polonez, a Imperiului otoman și a Habsburgilor) este datorat aceleiași clase țărănești. Făuritorii bazei materiale, fără care nu s-ar fi creat nici valorile spirituale numite culte, au generat și un univers artistic propriu lor, contribuind în același timp la protejarea de-a lungul veacurilor a acestor creații.

¹³⁾ D. Prdan, *Supplex Libellus Valachorum*, ediție nouă, refăcută, București, Edit. Științifică, 1967, p.17.

Funcția de apărare s-a manifestat adesea prin ridicarea armelor, dar în primul rînd prin rezistența autonomiilor locale, "în care proprietatea în devălmășie și libertatea individuală și colectivă constituiau forme de viață socială... de neistovită tinerețe și vigoare"¹⁴). Deși rezistența aceasta, despre care vorbește I. Moga (în lecția de deschidere a cursului de Istoria Transilvaniei la Universitatea clujeană în 1946), n-a putut împiedica în final impunerea ordinii feudale, rolul țărănimii libere, mai ales în țările românești de margine în Transilvania și în zonele submontane din Țara Românească și Moldova, a fost unul substanțial. Studiile de istorie socială ne dau tot mai mult măsura acestui rol. Mai ales în Transilvania, unde, începînd din secolul XVI, nu avem o clasă socială suprapusă de același etnic cu majoritatea absolută a populației din această provincie, țărănimea focalizează idealuri și împlinește aspirații ale tuturor românilor transilvăneni. De aceea lupta acestei țărănimii de făurire a valorilor materiale, de întronare a dreptății sociale are înțeles sintetizator. Se înțelege astfel de ce n-a fost necesar ca marile rosturi ale unității naționale, marile valori spirituale generale românești să fie explicate sau iradiate din spațiul extracarpatic; țărăniile români ardeleni au conservat prin tradiție faptele voievozilor - simbol: Iancu, Ștefan, Mihai, de aceea au știut să ceară la Blaj, prin glasul lor de 40000, ceea ce se cuvenea și ceea ce reclama momentul istoric. În aceste condiții, elita intelectuală românească din Transilvania, cu ascendență imediată tot în țărănime, a putut exprima autentic, dar cu iluminări de sorginte universitară înaltă apuseană, aceleași idealuri vehiculate de oamenii satelor. Reprezentanții Școlii ardelenene, deși impuși de comandamentele epocii să-și probeze nobilitatea națională și socială, au păstrat nealterate și au amplificat aceste idealuri transmise direct de părinții și moșii lor plugari. În aceste straturi sociale și temporale adînci se originează trăirea pleneră în Transilvania a momentelor 1859, 1877 sau 1907. De aceea actul unirii de la 1859 este opera întregului popor român, despărțit politic de vremelnice stăpîniri străine, de

¹⁴) I. Moga, Scrieri istorice (1926-1946), Cluj, Edit. Dacia, 1973, p. 29.

aceea tributul material și de sîrge plătit la 1877 pe țările Bulgariei a fost în parte și transevănian. Ecoul a purtat înții de toate, tragismul și semnificația anului 1907, cum era firesc, peste Carpați. Era firesc să vină înțelegerea din Transilvania și pentru că tăria asupririi i-a făcut pe țărani români, maghiari, secui, sași să se răzvrătească în mai multe rînduri împotriva ordinii sociale nedrepte. Răscoala din 1907 a prilejuit în anii ce au urmat-o cea mai amplă și mai adîncă meditație țărănească desfășurată pînă în acel moment la noi, uneori cu accente socialiste, a obligat la reevaluarea unor poziții în programele partidelor burgheze.

Scrisul istoric a comentat în epocă, de cele mai multe ori inadecvat și din unghiuri ostile, evenimentul. Problema țărănească a găsit în epoca interbelică interpretări și preluări variate, contradictorii. Istoriografia de orientare marxistă a început însă chiar din această perioadă să fixeze liniile științifice de abordare a relațiilor sociale. Importantele realizări din anii socialismului au dus la satisfacerea tot mai deplină a marilor deziderate ale țărănimii prin transformările fundamentale ale raporturilor de producție.

Concepția materialist-istorică, stabilind coordonatele esențiale legate de studiul succesiunii modurilor de producție, al structurii grupale a societății și categoriei țărănești, al marilor ridicări la luptă pentru libertate a permis în anii din urmă adîncirea acestor probleme și, plecînd de la ele, lărgirea sferei de cercetare la aspecte mai speciale, ca tipurile de habitat, analize de sociologie istorică, de etnologie, de folclor și chiar de psihologie colectivă.

Incercările sociologice de definire a satului trebuie abordate și din perspectivă istorică, așa cum, de exemplu studiul satelor devălmașe românești¹⁵⁾ în epoca medievală, presupune aplicarea la prezentul oamenilor aceluși timp a unor principii de sociologie. De asemenea, studiul aspectelor mentalului sătesc în societatea medievală¹⁶⁾ (mentalitatea individuală, de grup,

15) H.H.Stahl, Contribuții la studiul satelor devălmașe românești, 3 vol., București, Edit. Academiei, 1959-1965, passim.

16) Fl.Constantiniu, Aspecte ale mentalului sătesc în societatea medievală românească, în "Studii și materiale de istorie medie", vol.VII, Edit. Academiei, 1974, p.69-99.

de clasă, geneza mentalității revoluționare, imaginea colectivă a legalității în cadrul răscoalelor țărănești etc.) vizează o abordare în strânsă corelație cu psihologia. Cercetările interdisciplinare, aportul mai accentuat pretins unor științe auxiliare ale istoriei, vin să precizeze azi mai mult ca oricând specificul țărănimii românești în corelație cu întreaga problematică a istoriei naționale.

Studiul trecutului, inerent într-o societate conștientă de sensul evoluției sale prezente și viitoare, are în țara noastră coordonate bine precizate în concepția partidului, în documentele de partid ale ultimilor ani. "Multă vreme - se afirmă în Programul PCR - de-a lungul milenarei existențe a poporului român, țărănimea a reprezentat cea mai importantă forță socială a progresului"¹⁷⁾. În acest spirit am încercat să surprindem în timp starea de luptă perpetuă a țărănimii, luptă care - fără să îmbrace permanent forma socială conflictuală - s-a finalizat în făurirea unor perene și fundamentale valori de civilizație românească.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

---

¹⁷⁾ x x x, Programul PCR de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, București, Edit.Politică, 1975, p.31.